

Іван СИНЯК (Київ)

ПОХІДНА ВІЙСЬКОВА КАНЦЕЛЯРІЯ КОША НОВОЇ СІЧІ

Діяльність Похідної військової канцелярії (далі ПВК) періоду існування останнього Коша Запорозького є тією ділянкою історії Нової Січі, яка чи не найменше привертала увагу істориків. І. Грозовський, А. Скальковський, О. Рябінін-Скляревський та А. Шиманов у своїх працях побіжно торкаються даного питання. Зокрема, А. Скальковський зауважив, що в 70-х роках XVIII ст. ПВК подорожувала по запорозьких землях разом з військовою старшиною¹, а І. Грозовський у цьому плані наводив свідчення з похідного журналу за кінець 1774 р.² О. Рябінін-Скляревський звернув увагу на призначення писарів у похідні команди безпосередньо з Похідного коша³. А. Шиманов наводив факти пересилання кореспонденції із Січової канцелярії в Похідну⁴. Однак штат ПВК, його чисельність та компетенція документообіг залишаються нез'ясованими. Тому метою даного дослідження є спроба охарактеризувати штат та чисельність ПВК, її функції та документообіг

Вже саме слово “похідна” вказує, що дана канцелярія була у складі тієї частини Війська Запорозького, яка перебувала у поході. Загалом же ПВК у джерелах згадується у двох трактуваннях: 1) канцелярія, яка перебувала у поході і входила до складу Похідного коша на час військових дій; 2) канцелярія, котра функціонувала при кошовій старшині, що об'їжджала Вольності, розглядаючи судові позови на місцях. Розглянемо конкретніше діяльність ПВК у період військових дій та в мирний час.

На час існування Нової Січі припадає два збройних конфлікти, у яких запорозьке козацтво брало безпосередню участь: російсько-турецькі війни 1735–1739 та 1768–1774 рр. У нашому розпорядженні обмаль джерел, які б висвітлю-

¹ Скальковский А. Как судили и рядили в Сечи Запорожской // Киевская старина. – 1886. – Т. XIV. – С. 327–349.

² Грозовський І. М. Право Нової Січі (1734–1775 рр.). – Харків, 2000.

³ Рябінін-Скляревський О. Запорозькі бунти Дунайців 1771–1774 рр. і початок Задунайського Коша // Науковий збірник за рік 1927. Записки Українського Наукового Товариства в Києві (історичної секції Всеукраїнської Академії Наук). – К., 1927. – Т. XXVI. – С. 65–83.

⁴ Шиманов А. Предсмертная поземельная борьба Запорожья (эпизод из его пограничных споров с б. Слободскою Украиною) // Киевская старина. – 1883. – Т. VII. – С. 609–636.

вали роль Запорозжя у російсько-турецькій війні відразу після його переходу під російську протекцію (1734) та давали змогу віднайти згадки про існування ПВК у другій половині 30-х років XVIII ст. зі своїм штатом писарів, канцеляристів та підканцеляристів. Власне, бракує свідчень навіть про Військову канцелярію (ВК), звідки набирався штат ПВК. З масиву похідної документації того періоду до нашого часу дійшла лише незначна кількість джерел. Як приклад може служити лист від 8 червня 1737 р. наказному отаману Степану Решитилу про підготовку суден і піхоти до військового походу⁵. Можна припустити, що між Похідним кошем того часу й січовим та російським командуванням мав місце документообіг але якою була його інтенсивність та чи були при військовому писарі в поході особи, що допомагали йому в діловодстві, – на ці та інші питання важко відповісти однозначно.

Інша ситуація з діяльністю ПВК за доби другої російсько-турецької війни 1768–1774 рр. На той період вже довгий час функціонувала ВК при Коші, а її архів подає відомості, що проливають світло на діловодство ПВК у походах кінця 60-х – початку 70-х років XVIII ст.

Як свідчить наявна джерельна база, ПВК при собі зосереджувала діловодні, судові та військові функції. До її компетенції входило складання списків (реєстрів) по куренях частини козаків, що перебувала у поході⁶, відомостей про розподіл жалування, провіанту по куренях⁷, тобто тієї частини обліково-статистичної документації, яка функціонувала під час військових дій. Крім цього, через ПВК вівся зовнішній та внутрішній документообіг. Внутрішній документообіг включав у себе інструкції, ордери до полковників, що перебували в похідних командах⁸, свідчення полонених⁹, паспорти та білети¹⁰.

Особливості зовнішнього документообігу яскраво відображає відомість відісланих полонених, подарунків та листів до вищого російського командування¹¹. З неї дізнаємося, що адресатами документів з ПВК були граф П. Панін, до якого, крім полонених та подарунків, надсилались "...писма, да пакетов тры...", князь В. Долгорукий ("...писма..."), граф Г. Орлов, віце-канцлер О. Голіцин, граф З. Чернишов, князь О. Вяземський ("...письмо..."), граф О. Розумовський, В. Розумовський та Р. Воронцов ("...самое письмо...")¹². Таким чином, лише серед вищого російського командування та урядових осіб спостерігаємо значне коло адресатів. Відзначимо, що, крім російських чиновників,

⁵ Архів Коша Нової Запорозької Січі: Корпус документів 1734–1775. – К., 1998. – Т. 1. – С. 97–99.

⁶ Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 246. – Арк. 2–140.

⁷ Там само. – Спр. 247. – Арк. 317.

⁸ Там само. – Арк. 142; *Новицкий Я. П.* Материалы для истории запорожских казаков // *Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии* – Екатеринослав, 1909. – Вып. V. – С. 10.

⁹ ЦДІАК України – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 247. – Арк. 6.

¹⁰ Там само. – Спр. 254. – Арк. 91, 96, 104.

¹¹ Там само. – Спр. 247. – Арк. 291–292.

¹² Там само.

Похідний кіш через канцелярію вів листування з татарами. Доказом цього є лист кошового отамана до якогось Джун Татбатбея від 17 жовтня 1770 р.¹³

Активним був документообіг між Похідним кошем та Січчю. У листах кошового отамана до військового судді Миколи Тимофєєва (Косапа) та курінних отаманів і навпаки, окрім оригіналів, дуже часто трапляється документація в копіях вхідних та вихідних документів. У листі кошовому отаману П. Калнишевському від 26 червня 1770 р. військовий суддя Микола Тимофєєв писав: "...Какие здесь учреждения, и какие вчерашной день получено письма, также какие на противу того тутъ зделано сего дня постановления, со всех сих проишествий къ ведению вашей велможности прилагаются присемь копии..."¹⁴. Тобто, як бачимо, Січовий кіш тоді перебував у підпорядкуванні Похідного коша, що відображається у пересиланні копій вхідної та вихідної документації.

Документи, що пересилалися з Січової канцелярії до Похідної у копіях, були як із внутрішнього – рапорт самарського полковника Яреми Васильєва від 31 червня 1769 р.¹⁵, рапорт військового старшини Андрія Порохні від 29 серпня 1769 р.¹⁶, – так і зовнішнього документообігу – донесення Коша у Малоросійську колегію від 16 червня 1770 р.¹⁷, лист графу Остерману від 29 серпня 1770 р.¹⁸. А. Шиманов, розглядаючи поземельні суперечки Запорожжя зі слобідськими полками, наводить факт затягування їхнього вирішення на період російсько-турецької війни кінця 60-х – першої половини 70-х років XVIII ст., що відображалося не стільки в небажанні запорожців, скільки у довготривалості самого процесу, оскільки із Січового коша документація відправлялася на розгляд у Похідний кошовому з військовою старшиною¹⁹.

Так само ПВК надсилала до ВК копії документації, одержуваної від позакошових чинників. Одним з таких документів є, наприклад, ордер графа П. Панина, датований 25 березня 1770 р.²⁰. З цього ордера було виготовлено копію, яку надсилали до ВК і на якій зазначено, що це "...копия съ ордера графа Панина съ 25 дня марта 1770 году полученного..."²¹. Пересилання документації в копіях можна трактувати як архівування частини документації в оригіналах як при ВК, так і при ПВК.

Як і ВК при Січовому коші, дуже часто ПВК виступала адресатом у документації, що надходила до Похідного коша. В одному з документів від 13 червня 1770 р. вказівку адресата зазначено як "...Прошу подать въ Походному Кошу въ канцелярию..."²². Ще більшу цікавість викликає лист Філона Львівського до

¹³ Там само. – Спр. 244. – Арк. 32.

¹⁴ Новицкий Я. П. Материалы... – С. 10.

¹⁵ ЦДАК України – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 247. – Арк. 184.

¹⁶ Там само. – Арк. 185–185зв.

¹⁷ Там само. – Спр. 254. – Арк. 5–5зв.

¹⁸ Новицкий Я. П. Материалы... – С. 59.

¹⁹ Шиманов А. Предсмертная поземельная борьба Запорожья... – С. 622.

²⁰ ЦДАК України – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 256. – Арк. 115.

²¹ Там само. – Арк. 115.

²² Новицкий Я. П. Материалы... – С. 3.

Криштофа Єднодушського від 19 червня 1770 р.²³. У ньому, крім адресата: "...Его милости пану Криштофу Єдинодушскому любезному моему приятелю...", ще додатково відмічено: "...Подать в походе в Канцелярии Запорожской либо в команде где находится..."²⁴. На даному прикладі можна побачити, що не лише офіційна документація проходила через ПВК, а також і особисті документи козаків. ПВК виступала свого роду "польовою поштою", через яку, крім вхідних документів Похідного коша, проходила вихідна документація.

Серед судових функцій ПВК слід виділити розгляд поданих на її адресу різного роду позовів. Одним з нечисленних таких прикладів може слугувати позов на генерала Берга, котрий ляяв запорозьку старшину нецензурними словами²⁵. Такі свідчення у ПВК надали полковник Тиміш Сокур та писар Семен Бистрицький: "... 1770 году октября 3 дня в Войсковой Запорожской Походной канцелярии полковник Тимош Сокур да писарь Семень Быстрицкий сказкою показали..."²⁶.

До числа військових функцій ПВК входив допит полонених. Про те, що цей процес проходив при канцелярії Похідного коша, свідчать копії показань полонених турків, що оформлялися канцеляристами та полковими старшинами²⁷ і відсилалися в Січ та вищому російському командуванню. Крім цього, до ПВК, очевидно стікалися розвіддані, однак свідчень про це не знаходимо.

Характеризуючи ПВК, не можемо не зупинитися на питанні її штату та його чисельності. Відомості про кількість військових та полкових старшин, що перебували в поході від 15 липня та 24 вересня 1769 р. поділяють штат Похідної канцелярії на дві категорії на "...у письменнихъ дель старшинъ полковихъ писарей..." та "...подканцеляристовъ..."²⁸. Такий поділ, очевидно, був зумовлений стажем та досвідом роботи при канцелярії. Підканцеляристи, як нижчі за рангом службовці при ВК, мабуть, бралися з осіб, що лише починали свою кар'єру в січовому діловодстві. Писарі ж, що входили до рангу полкових старшин, були досвідченими у веденні канцелярських справ. Вони мали досвід паланкових писарів або були писарями на перевозах, у похідних командах тощо.

Відповідно такий поділ ПВК на писарів з числа полкових старшин та підканцеляристів зумовлював розподіл функцій, що видно з аналізу почерків документів. Як свідчать джерела за аналогією ВК, підканцеляристи займалися складанням вихідної документації, різного роду реєстрів та відомостей, зняттям копій та ін. Полкові ж старшини перевіряли реєстри, обраховували дані, нотаріально засвідчували документи.

При цьому можна простежити певну спеціалізацію окремих осіб у складанні чорнових варіантів документів та відпусків, яка у деяких випадках має відхилення через незначний штат ПВК. Зокрема, у чорнових варіантах вихідної документації

²³ Там само. – С. 4.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само. – С. 83.

²⁶ Там само.

²⁷ ЦДІАК України – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 324. – Арк. 112–113, 120–120зв., 259.

²⁸ Там само. – Спр. 247. – Арк. 91, 237.

за 1770 р. простежуємо три варіанти почерків з правками військового писаря Івана Глоби²⁹. Аналогічно й у складанні відпусків за почерками теж є помітною певна спеціалізація. Як і у випадку з чернетками, у написанні відпусків простежується три типи почерків. Одним написано п'ять документів³⁰, другим почерком два³¹, третім – один документ³². Такі дані наштовхують на думку, що складання відпусків та чернеток перебувало у віданні окремих осіб.

Крім підканцеляристів, підготовкою найбільш важливої частини вихідної документації займався сам військовий писар. Наприклад, донесення до графа П. Рум'янцева за 7 липня 1769 р. (разом з правками) складене рукою І. Глоби³³. Складанням внутрішньої обліково-статистичної документації займалися теж підканцеляристи, хоча в окремих випадках це могли робити і полкові писарі. Про це можна судити з почерків на скріпах аркушів, котрі засвідчували документ і проставлялися в основному рукою полкового писаря з числа старшин³⁴.

Копіювання документів теж в основному входило до завдань підканцеляристів³⁵. Однак на окремих документах зустрічаємо: "...С подлинной списаль полковой старшина Петръ Чернявский..."³⁶, "...Сводиль полковий старшина Данило Підласий..."³⁷, "...Списаль старшина полковий Григорий Василенко..."³⁸.

Як уже зазначалося, прерогативою полкових писарів при ПВК була перевірка обліково-статистичної документації та зведення копій до оригіналу. В реєстрі похідної старшини та козаків при поході за 1770 р. на скріпах аркушів читаємо: "...Счытал старшина полковый Васыль Чернявский..."³⁹, "...1770 году июля 28 дня перекликаль и читаль старшина полковой Петро Стина..."⁴⁰, "...1770 году июля 28 дня по перекличке више писанных куреней козаковъ щитиваль старшина полковий Василь Коржъ..."⁴¹.

Стосовно зведення копій до оригіналу – нотаріального засвідчення, то у даному випадку спостерігаємо цікаву особливість: дана функція була закріплена за одним з полкових старшин. У значній кількості документів копіях Похідного коша за 1773 р. особою, що засвідчувала відношення до оригіналу, виступає полковий старшина Федір Легкоступ: "...Свидетелствоваль Запорожского Войска полковый старшина Федоръ Легкоступъ..."⁴², "...Свидетелствоваль

²⁹ Там само. – Спр. 242. – Арк. 31, 32–32зв., 34–35зв., 37.

³⁰ Там само. – Спр. 247. – Арк. 38, 49, 55, 83, 205–205зв.

³¹ Там само. – Арк. 65, 85.

³² Там само. – Арк. 88.

³³ Там само. – Арк. 56.

³⁴ Там само. – Спр. 246. – Арк. 140.

³⁵ Там само. – Спр. 324. – Арк. 26, 35–35зв.

³⁶ Там само. – Арк. 99.

³⁷ Там само. – Арк. 120–120зв.

³⁸ Там само. – Арк. 271зв.

³⁹ Там само. – Спр. 246. – Арк. 82.

⁴⁰ Там само. – Спр. 244. – Арк. 79.

⁴¹ Там само. – Арк. 95зв.

⁴² Там само. – Спр. 324. – Арк. 26, 35–35зв.

старшина полковий Федорь Легкоступь...⁴³, "...Свидетельствовал старшина полковий Запорожский Федорь Легкоступь..."⁴⁴. Лише по разі за цей рік згадуються прізвища полкових старшин Федора Шарія та Данила Підласого⁴⁵. Таким чином можна припустити, що у зведенні копій до оригіналу дану функцію було закріплено за однією особою з числа старшин писарів. Відзначимо, що вказівки "сведителствовал, читал" вказують на факт нотаріального засвідчення копії з оригіналом іншою особою (полковим старшиною). А слова "сводил, списал" вказують на особу, що безпосередньо копіювала документ.

На початку 70-х років XVIII ст. поряд з підканцеляристами та полковими старшинами-писарями у штаті ПВК з'являється ще один розряд службовців – канцеляристи. Канцеляристи за рангом стояли вище від підканцеляристів та нижче від полкових старшин-писарів. Ця посада була свого роду перехідною ланкою з розряду підканцеляристів до категорії полкових писарів. Канцеляристами були особи, котрі мали певний досвід у веденні діловодства.

За спостереженнями А. Сумкіної, обов'язки канцеляристів та підканцеляристів мало чим відрізнялися⁴⁶. Підтвердження цієї думки знаходимо і в нашому випадку. Функції канцеляристів при ПВК, як показує документація, поєднували у собі обов'язки не лише підканцеляристів, а й полкових писарів. Вони займалися перевіркою реєстрів, складали копії та оригінали документів. Зокрема, у вже згаданому документі – реєстрі похідної старшини та козаків у поході за 1770 р. – крім полкових старшин-писарів, на скріпах аркушів згадуються особи, що займали посади канцеляристів: "...Запорожского Войска войсковий канцелярист Данило Подласий..."⁴⁷, "...1770 году июля 27 дня перекликаль и щыталъ войсковый канцеляристь Павло Адамовъ..."⁴⁸.

Про зняття копій канцеляристами свідчить копія з копії свідоцтва за 7 липня 1773 р., де зазначено: "...Сводиль канцелярист Данило Римаревъ..."⁴⁹. Ця особа згадується в оригіналі ордеру кошового отамана в поході полковникові Прото-вчанської паланки Мойсею Головку від 16 червня 1773 р., де знизу аркуша (під кінцевим протоколом формуляра документа) стоїть підпис почерком, яким складено документ: "...Канцеляристь Данило Римаревъ..."⁵⁰.

Посада канцеляриста, як уже відзначалося, і у ВК, і в ПВК була свого роду "відправним пунктом" до здобуття рангу полкових старшин-писарів. Окрім останніх, як свідчать джерела, похідні команди писарів поповнювали канцеляристи, що в майбутньому було основою до зарахування їх у число полкових старшин. Як приклад можна навести кар'єрне зростання канцеляриста Данила

⁴³ Там само. – Арк. 79.

⁴⁴ Там само. – Арк. 101–101зв., 103, 109.

⁴⁵ Там само. – Арк. 112–112зв., 120–120зв.

⁴⁶ Сумкина А. И. Обзор некоторых материалов московской деловой письменности XVIII в. // Памятники русского языка. Исследования и публикации – М., 1979. – С. 56.

⁴⁷ ЦДАК України – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 244. – Арк. 83–88.

⁴⁸ Там само. – Арк. 89зв.

⁴⁹ Там само. – Спр. 324. – Арк. 270.

⁵⁰ Там само. – Арк. 149зв.

Підласого. За 1769 р. він значиться в реєстрі полкових писарів у похідних командах⁵¹. Однак його ще не було зараховано до полкових старшин, оскільки, як уже відзначалось, у 1770 р. він згадується ще на посаді канцеляриста⁵². І лише в документі від 3 червня 1773 р. читаємо, що копію з оригіналом "...сводиль полковий старшина Даныло Подласий..."⁵³.

Такі зміни у штаті ПВК відповідно позначилися і на його чисельності, яка вочевидь не була сталою. Уже зазначені "відомості про кількість військових і полкових старшин при поході" за 15 липня та 24 вересня 1769 р. наводять дані, що "...при Походной Войсковой канцелярии у писменних диль старшин полкових писарей – 3; подканцеляристовъ – 5..."⁵⁴. Для порівняння відзначимо, що, згідно з цими документами, при ВК на той час штат складав: "...подъ канцеляристовъ и протчихъ служителей – 35; до старшыны полковыхъ писарей – 5; правящий должность войскового писаря полковой старшина – 1..."⁵⁵. Тобто бачимо, наскільки чисельнішим виглядав штат ВК порівняно з ПВК.

Важливо відзначити і той факт, що, крім ПВК, до команди військового писаря входили так звані молодики – особи, що лише не досить довгий час перебували в середовищі козацтва. Відомість про розподіл пороху та свинцю від 28 липня 1768 р. показує, що боєприпаси людям "...пана писаря молодикамъ, и въ канцелярию..." було видано на 17 козаків⁵⁶. У відомості про розподіл жалування по куренях, а також на військову та полкову старшину від 21 жовтня 1769 р. відсутній поділ на молодиків і канцелярію⁵⁷. У документі лише відзначено, що розподіл грошей "...при пану писарю..." припадав "...на 17 козаків..."⁵⁸. Аналогічно відзначено у відомості про розподіл борошна та пшона від 18 жовтня 1769 р.⁵⁹.

Якщо припустити, що дані молодики перебували при канцелярії і не брали безпосередньої участі у військових діях, то чисельність ПВК могла бути удвічі більшою, ніж показано у відомостях за 15 липня та 24 вересня 1769 р. Однак чіткий поділ на молодиків та канцелярію, а також відсутність перших у згаданих відомостях серед штату ПВК ставить дане припущення під сумнів. Тобто документація про розподіл боєприпасів, жалування та провіанту на 17 козаків показує загальну чисельність людей під командою військового писаря І. Глоби.

Наступні роки характеризуються зростанням чисельності команди військового писаря, що у свою чергу могло б спричинити розростання ПВК. Однак, на жаль, не знаходимо таких конкретних даних на початок 70-х років XVIII ст. про чисельність канцелярії в поході як у 1769 р. До наших послуг

⁵¹ Там само. – Спр. 247. – Арк. 84зв.

⁵² Там само. – Спр. 246. – Арк. 83–88.

⁵³ Там само. – Спр. 324. – Арк. 113, 120–120зв.

⁵⁴ Там само. – Спр. 247. – Арк. 91, 237.

⁵⁵ Там само.

⁵⁶ Там само. – Арк. 91, 237.

⁵⁷ Там само. – Арк. 317.

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Там само. – Арк. 318.

лише реєстр похідної старшини і козаків при поході за 1770 р., де "...при господину пысару воисковому..." разом з ним нараховано 27 козаків⁶⁰. Тобто у даному випадку представлено лише загальну чисельність людей при військовому писарі, без поділу на молодиків та канцелярію, не говорячи вже про поділ самого штату ПВК на посади. Тому точно визначити чисельність, а також сам штат ПВК на даний період важко. Можна припустити, що на цей час штат канцелярії у поході зазнав змін. Про це можна судити зі згадок у ці часи посади канцеляриста, а також зі значного зростання кількості людей у команді військового писаря. Однак, якщо таке збільшення штату ПВК і відбулося, то воно все одно не було таким, щоб це могло якось позначитися на інтенсивності документообігу Похідного коша на цей період. Навпаки, 1770-і рр. характеризуються зменшенням документообігу ПВК порівняно з 60-ми роками XVIII ст.

Персональний склад ПВК теж зазнавав змін. Наприклад, у реєстрі за 1770 р. похідної старшини та козаків по куренях не зустрічаємо окремих осіб, прізвища яких згадуються у кінцевих протоколах документів⁶¹. Зокрема канцеляриста Данила Підласого, полкових старшин-писарів Василя Коржа та Нестора Гаврилова у списку людей військового писаря І. Глобине знаходимо, однак їхні прізвища наявні в кінцевих протоколах документації⁶². Прізвища цих осіб згадуються у відомостях військових і полкових старшин за 15 липня та 24 вересня 1769 р. як писарів при полковниках у похідних командах⁶³. Тут же присутні полкові старшини Василь Чернявський та Федір Легкостуг⁶⁴. Прізвище першого надібуємо у реєстрі осіб при військовому писарі⁶⁵, а другого у 1773 р. як особи, що звиряла копії з оригіналом⁶⁶. Ці факти наштовхують на висновок про ротацию – переміщення кадрів з похідних команд до ПВК. Саме ПВК при Похідному коші виступала вочевидь тією установою, звідки періодично змінювався склад писарів у похідних командах. О. Рябінін-Скляревський наводить приклад такої зміни у команді полковника Івана Мандри, який у листі від 28 червня 1772 р. прохав кошового призначити іншого писаря замість Данила Лопатенка за безпорядки при команді⁶⁷.

Документообіг ПВК при Похідному коші був дещо нижчим, ніж ВК. Коли з Січової канцелярії, як зазначає Л. Гісцова, у середньому в рік виходило близько 4 тисяч документів⁶⁸, у Похідній канцелярії дана цифра становила 1–2,5 тисячі документів щорічно. На такий висновок наштовхують номери вихідної документації, що проставлялися на паперах. Наприклад, рапорт графу П. Паніну

⁶⁰ Там само. – Спр. 246. – Арк. 78зв.; Спр. 257. – Арк. 112.

⁶¹ Там само. – Спр. 247. – Арк. 83–88, 95зв., 112зв.

⁶² Там само.

⁶³ Там само. – Арк. 84зв., 236зв.

⁶⁴ Там само.

⁶⁵ Там само. – Спр. 246. – Арк. 78.; Спр. 257. – Арк. 112.

⁶⁶ Там само. – Спр. 324. – Арк. 35–35зв., 79, 101–101зв., 103, 109.

⁶⁷ *Рябінін-Скляревський О.* Запорозькі бунти... – С. 71.

⁶⁸ *Гісцова Л. З.* Архів Коша Нової Запорозької Січі // Нариси історії архівної справи в Україні – К., 2002. – С. 141.

від 21 грудня 1769 р. має номер виходу 3137⁶⁹, лист до військового судді від 1 вересня 1772 р. – 966⁷⁰ (до кінця року міг досягнути відмітки 1,5–1,7 тис. документів), ордер Похідного коша наказному отаману Андрію Вербицькому від 24 грудня 1773 р. стоїть під номером 1829⁷¹. Таку різницю у документообігу очевидно, можна пояснити поступовим припиненням військових дій. Коли наприкінці 1760-х рр. активно велися військові дії, відповідно зростає документообіг між Похідним кошом, з одного боку, та російським командуванням, ворогом, Січовим кошом і похідними командами з другого. Відповідно з поступовим припиненням військових операцій зменшувалась і частота списування даних суб'єктів. Тому поступово на середину 70-х років XVIII ст. документообіг зменшився майже у два рази.

Як і ВК, ПВК укомплектовувалася свій архів. Його склали так звані “дела походные”, до яких підшивалась вихідна та вхідна документація за хронологічно-тематичною ознакою. Дуже часто на чорнових варіантах та відпусках вихідної документації відзначалося резолюцію по даному документу та до якої справи її покладено. Наприклад, на чернетці донесення графу П. Паніну відмічено отримання ордера на дане донесення з коротким його змістом та підкреслено, що “... Сей же ордер положен въ дили по военной экспедиции 1770 году...”⁷². Так само і на листі до М. Зорича від 7 серпня 1769 р. записано, що відповідь “... положеновъ дили по жалобамъ...”⁷³. У відпуску ордера наказному отаманові Андрію Вербицькому від 24 грудня 1773 р. в кінці документа зазначено: “... На сие получено письмо декабря 28, пущенное от 27 под № 2988, и сообщено въ дило походное 773 года о убийстве...”⁷⁴.

Як уже зазначалось, на ПВК виділялися жалування, боєприпаси та провізія. Однак проблема у визначенні платні, кількості пороху та свинцю і харчів на канцелярію полягає у тому, що відомості, котрі подають даний матеріал, показують загальну чисельність козаків при військовому писарі і не відзначають конкретно кількості виділеного на саму канцелярію. Лише у відомості про розподіл пороху та свинцю від 28 липня 1769 р., як уже було відзначено, наявний поділ на молодиків та канцелярію у загальній кількості 17 козаків, на яких було виділено 8,5 фунта пороху і 17 фунтів свинцю⁷⁵. Пізніше, за відомістю від 24 жовтня 1769 р., було ще видано півфунта пороху та стільки ж свинцю⁷⁶. Стосовно провіанту, то за відомістю від 18 жовтня 1769 р. на дану кількість козаків було виділено 4 чверті борошна та пшона⁷⁷. Жалування, за відомістю від 21 жовтня 1769 р., на 17 козаків становило 13 рублів і 47 копійок⁷⁸.

⁶⁹ ЦДІАК України – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 248. – Арк. 92.

⁷⁰ Там само. – Спр. 304. – Арк. 54.

⁷¹ Архів Коша... – Т. 1. – С. 154.

⁷² ЦДІАК України – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 242. – Арк. 363в.

⁷³ Там само. – Спр. 247. – Арк. 126.

⁷⁴ Архів Коша... – Т. 1. – С. 153.

⁷⁵ ЦДІАК України – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 247. – Арк. 110.

⁷⁶ Там само. – Арк. 338.

⁷⁷ Там само. – Арк. 318.

⁷⁸ Там само. – Арк. 317.

Папір та інші канцелярські речі надходили до ПВК з Січі. Про це дізнаємося з листа кошового отамана П. Калнишевського від 27 серпня 1770 р. на Січ військовому судді М. Тимофєєву: "...Бумаги и сургучу довольно как можно скоро подошлите, ибо уже много и такъ позычкою набрались, по издержки взятого изъ Сичи..."⁷⁹. У свою чергу військовий суддя ще раніше посилав кошовому при листі від 23 серпня 1770 р. "...бумаги на первый случай една стопа, и сургучу пачка зъ семи нарочными посылается, а на потомъ и другия три стопы чрезъ Деревяновского (куренья. – І. С.) Кондрата Сиверского, когда будетъ ехать, присланы будутъ..."⁸⁰. Пізніше, листом від 23 вересня 1770 р. М. Тимофєєв запевняв П. Калнишевського, що "...бумаги по времени пришлемъ..."⁸¹. Про кризу паперу у ПВК яскраво свідчить рапорт полкового старшини Семена Маєвського за 3 вересня 1771 р. в Січовий кіш. У ньому С. Маєвський, висловлюючи подяку за надіслані папір та сургуч, відзначає: "...До того било дошло, что словесно рапорти пересказывал..."⁸².

На відміну від ПВК при поході, про діяльність Похідної канцелярії у мирний період на час об'їзду кошовим з військовою старшиною Вольностей, находимо досить небагато відомостей. Про ПВК, яка збиралась задля подорожі по території Запорозжя, наводить відомості А. Скальковський⁸³. Він згадує про журнал, котрий, на думку вченого, "...был веден походною канцеляриею..." у 1772 р. на час об'їзду кошовим отаманом із старшиною Самарської та Кодацької паланок⁸⁴. Як стверджує історик, у цьому журналі відбито рішення карних справ, суперечок роздачу байраків, хуторів, зрівняння повинностей та звільнення від останніх тощо⁸⁵. Однак відомості про штат даної ПВК та його чисельність через обмеженість джерельної бази стосовно цього питання є "білою плямою".

Вже згаданий журнал 1772 р. містить лише згадку про ПВК при військовій старшині: "...Его вельможность атаман кошевый Петр Иванович Калнышевский, пан судья войсковый Николай Тимофеевич, пан писар войсковый Иван Яковлевич Глоба, бывший войсковый судья Андрей Артемович Носач, начальник церквей отец Владимир Сокальский с дьяками *Войсковая канцелярия походная* (виділення моє. – І. С.) февраля 28 числа 1772 года в четверток до всходу солнца выехали..."⁸⁶. Згадується ПВК і у похідному журналі 1774 р. при похідній військовій старшині та церковних служителях⁸⁷. Наявність у складі старшин військового писаря І. Глоби показує, під чієм керівництвом перебувала канцелярія.

Як зазначає І. Грозовський, під час подорожі кошового отамана та військової старшини з Похідною канцелярією до Кодацької паланки (з 17 листопада до 13

⁷⁹ Новицкий Я. П. Материалы... – С. 58.

⁸⁰ Там само. – С. 45.

⁸¹ Там само. – С. 78.

⁸² ЦДІАК України – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 232. – Арк. 25.

⁸³ Скальковский А. Как судили рядили... – С. 605.

⁸⁴ Там само.

⁸⁵ Там само.

⁸⁶ Там само.

⁸⁷ Там само. – С. 607.

грудня 1774 р.) вівся журнал, де було записано зміст усіх вирішених судових справ, а також ордерів, які були видані з Коша полковникам кодацькому – Якимому Святому, самарському – Саві Кобезчину, протовчанському – Харкові Чепізі та іншим полковим і військовим старшинам⁸⁸. На доказ слів автора виступає одна зі справ АKNЗС, де зберігся фрагмент такого журналу по Кодацькій паланці⁸⁹. У ньому відображено не лише резолюції по окремих судових справах (надання в оренду дерев, байраків по паланках, незаконно забраного сіна тощо), а й вихідна документація по цих справах (інколи з повним наведенням змісту документа), що виходила з ПВК⁹⁰. В цьому плані ПВК найяскравіше виступає як установа, наділена суто судовими повноваженнями.

Невирішеним залишається ще одне питання – з якою регулярністю робилися згадані об'їзди запорозьких територій. Як вважає А. Скальковський, раніше мало існувати щось подібне, інакше Кіш не міг вдатися до цього нововведення, не викликавши у Війську загального протесту⁹¹. Однак сумнівність даного твердження історика посилюється відсутністю джерел стосовно ПВК у 50-х – 60-х роках XVIII ст. Враховуючи той факт, що цього періоду історії Запорозжя стосується значна частина джерельних матеріалів, дана проблема знайшла б висвітлення у документації того часу. Натомість отримуємо звістку про об'їзд Вольностей лише у 1770-х рр.

На завершення ж відзначимо, що ПВК при військовому поході дублювала загалом ті самі функції, що і ВК, однак в обмеженому плані. Обмежені відповідно були чисельність штату канцелярії у поході його документообіг ПВК ж, що скликалася на час об'їзду паланок, як ми бачили, зосереджувала в собі суто судові функції. Однак, на відміну від ВК, котру на час відсутності військового писаря очолював котрийсь із писарів з числа полкових старшин, ПВК в обох випадках очолював, як ми бачили, військовий писар.

⁸⁸ Грозовський І. М. Право Нової Січі... – С. 90.

⁸⁹ ЦДІАК України – Ф. 229. – Оп. 1. – Спр. 356. – Арк. 2–14.

⁹⁰ Там само.

⁹¹ Скальковський А. Как судили рядили... – С. 607–608.